

พุทธพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย*
BUDDHIST CITIZENS IN DEMOCRATIC SYSTEM

อภิญา ฉัตรช่อฟ้า, พระปลัดสมนึก กลับน้อม, บวร ชมชุนศรี, นรพัชร เสาธงทอง
Apinyar Chatchorfa, Phrapalad Somnuek Klabnom, Borworn Khdmmschunsri, Norapat Soathongtong
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Corresponding Author E-mail: oot1980@yahoo.com

บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการนำเสนอแนวคิดพุทธพลเมืองกับการพัฒนาระบอบประชาธิปไตย การสร้างพลเมืองมีความสำคัญต่อการพัฒนาประชาธิปไตยระบอบประชาธิปไตยจะประสบความสำเร็จได้ไม่ใช่เพียงแต่มีรัฐธรรมนูญที่ดี แต่ประชาชนจะต้องเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยด้วย ในประเทศไทยได้มีความพยายามจากหลายฝ่ายในการขับเคลื่อนการสร้างพลเมืองเพื่อรองรับการพัฒนาประชาธิปไตยที่ยั่งยืน แต่ในความเป็นจริงยังมีปัญหาและข้อจำกัดในการขับเคลื่อนผลักดัน เนื่องจากกระบวนการสร้างพลเมืองของไทยตั้งอยู่บนฐานคิดแบบปรัชญาตะวันตกที่ให้คุณค่ามนุษย์แบบปัจเจกชนนิยมเป็นฐานในการขับเคลื่อนการสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตก การผลักดันขับเคลื่อนการสร้างพลเมืองภายใต้หลักคิดดังกล่าวไม่ลงตัวกับสภาพความเป็นจริงของสังคมไทยที่ตั้งอยู่บนฐานปรัชญาหลักพระพุทธศาสนาและจิตนิยมสร้างพลเมืองบนพื้นฐานปรัชญาหลักพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นทางเลือกใหม่ให้สังคมในการสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยไทย

คำสำคัญ: พุทธธรรม; พลเมือง; ประชาธิปไตย

---

*Received September 9, 2021; Revised February 8, 2022; Accepted February 13, 2022

Abstract

This article would like to present the concept of Buddhist citizenship and the development of democracy. Citizenship building is essential to the development of democracy. Democracy can be achieved not only by having a good constitution. but the people must be democratic citizens as well. In Thailand, there has been a multi-party effort to drive citizenship to support sustainable democratic development. But in reality, there are still problems and limitations in driving. This is because Thailand's citizen-building process is based on Western philosophical thinking that places individualist human values as the basis for driving citizen-building in a Western democratic system. The drive to drive the creation of citizens under the aforementioned principles does not match the reality of Thai society based on Buddhist philosophy and idealism, creating citizenship based on Buddhist philosophy as a new alternative for the society in Thailand. Creating Citizens in Thai Democracy.

Keywords: Buddhist; Citizens; Democracy

บทนำ

พลเมือง ไม่ใช่คำที่อยู่อย่างโดดๆ แต่เป็นคำที่คู่กับคำว่า ชุมชนการเมือง ที่กรีกเรียกว่า (Polis) และคนปัจจุบันเรียกว่ารัฐ (State) พลเมืองเป็นสมาชิกของชุมชนการเมืองหรือรัฐซึ่งหมายความว่าที่ใดก็ตามที่มนุษย์มาอยู่ร่วมกัน มีการใช้อำนาจจัดการบริการกิจกรรมต่างๆ (ธเนศวร์ เจริญเมือง, 2551) คำว่าพลเมืองในภาษาอังกฤษ Citizen มีรากศัพท์เดิมจากคำว่า Civitas ในภาษากรีกโบราณ หมายถึง ผู้ที่มีส่วนร่วมในการออกกฎหมายและตัดสินใจ ในขณะนั้น คำว่า Civitas ในรัฐสปาร์ตา (Sparta) ไม่ได้สนใจว่าพลเมืองจะต้องเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตย เพราะในรัฐสปาร์ตาใช้ปกครองแบบคณาธิปไตยก็เป็นพลเมืองเหมือนกันตามรูปแบบการปกครองของตนเอง ในขณะที่พลเมืองเอเธนส์ (Athens) ที่ปกครองแบบประชาธิปไตยก็จะสร้างพลเมืองที่สอดรับกับรูปแบบการปกครองของตน ส่วนความหมายของคำว่า Civitas ในภาษาละตินมีความหมายที่ต่างออกไป คือ “องค์รวมของพลเมืองทั้งหมดของรัฐใดรัฐ (Smith & Anthon, 1857)

จะเห็นได้ว่าความหมายของพลเมืองนั้นไม่มีความแน่นอนตายตัว แต่แน่นอนว่าทุกระบบการปกครองให้คุณค่าและความสำคัญในการสร้างพลเมืองที่สอดรับกับระบบการปกครองที่รัฐเลือกใช้เป็นรูปแบบการปกครอง ภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับรัฐ

(man and state) ไม่ว่าความเป็นพลเมืองจะอยู่ภายใต้การปกครองแบบใด ความเป็นพลเมืองนั้นต้องมียุทธศาสตร์ประกอบพร้อมในเอกลักษณ์ที่มาจากความเป็นสมาชิกของชุมชนทางการเมืองดังต่อไปนี้

1. ยึดถือค่านิยมเฉพาะและอุดมคติแห่งรัฐ
2. มีสิทธิและหน้าที่
3. มีส่วนร่วมทางการเมืองภายในรัฐ / เงื่อนไขความสัมพันธ์ระหว่างพลเมืองกับรัฐ

และ

4. มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง

ความหมายของคำว่า “พลเมือง” ในโลกตะวันตก คำว่า “พลเมือง” ในความหมายของสมาชิกชุมชนทางการเมือง ซึ่งมีสิทธิและหน้าที่ในฐานะสมาชิกชุมชนทางการเมืองนี้เป็นความหมายทำนองเดียวกับว่า Citizen ในภาษาอังกฤษ หรือ citoyen หรือ bourgeois ในภาษาฝรั่งเศส หรือ Burger ในภาษาเยอรมันนั้น มีความหมายและความเป็นมายาวนานตามที่เข้าใจกันมาในยุโรปตั้งแต่สมัยกลาง หมายถึง ชนชั้นพ่อค้าวานิช ช่างฝีมือและผู้ทำมาหากินอยู่ในเขตเมือง ซึ่งเป็นเขตอยู่อาศัยและประกอบกิจการอันมีกำแพงล้อมรอบอย่างมั่นคงและเป็นผู้มีวิถีชีวิตที่เป็นอิสระจากอำนาจปกครองของมุสสายและขุนนางซึ่งครอบครองดินแดนหรือแว่นแคว้นอันเป็นที่ตั้งของเมืองเหล่านั้น อาจเรียกได้ว่า “พลเมือง” ก็หมายถึง “ชาวเมือง”

สถานะของ “พลเมือง” หรือชาวเมืองนี้จึงพิเศษกว่าชาวบ้าน ชาวชนบทหรือคนทั่วไปที่แม้จะอยู่รวมกันเป็นหมู่บ้าน แต่ไม่ได้อยู่ในเมือง ชาวเมืองต่างจากชาวบ้านตรงที่บรรดาชาวเมืองมีสิทธิพิเศษในการมีอำนาจปกครองตนเองเป็นเอกเทศ มีลักษณะเป็นเทศบาลที่อิสระ ไม่มีนายเหนือหัวหรือต้องตกอยู่ใต้อาณัติหรืออำนาจปกครองของขุนนางหรือเจ้าศักดินาซึ่งเป็นเจ้าที่ดินในท้องถิ่นนั้น

วิถีชีวิตของขุนนางและเจ้าศักดินานั้นแตกต่างจากวิถีชีวิตของ “พลเมือง” หรือ “ชาวเมือง” ซึ่งค่อย ๆ ก่อตัวเป็นชนชั้นกลางตรงที่บรรดาขุนนางและเจ้าศักดินาดำเนินวิถีชีวิตอย่างเจ้านายที่แวดล้อมไปด้วยเหล่าบ่าวไพร่ ทาสบริวารที่คอยรับใช้ โดยทั้งขุนนางและเจ้าศักดินาวางตนเป็นนายเหนือบ่าวไพร่ ไม่ทำงานด้วยมือตนเองแต่ดำเนินกิจการทั้งหลายด้วยการออกคำสั่งบังคับบัญชาในฐานะผู้นำชุมชน ในขณะที่ความสัมพันธ์ของชาวเมืองหรือพลเมืองมีลักษณะค่อนข้างไปในทางเสมอภาคเท่าเทียมกัน (กิตติศักดิ์ ปรกติ, 2555)

ธเนศวร์ เจริญเมือง อธิบายรากฐานคิดว่าด้วยพลเมืองตามแนวคิดสมัยกรีกเอเธนส์ มีสาระสำคัญที่ชวนให้คนในสมัยเราขบคิด ดังนี้ (ธเนศวร์ เจริญเมือง, 2551)

ประเด็นแรก คำว่า พลเมือง มีใช้คำที่อยู่อย่างโดด ๆ แต่เป็นคำที่คู่กับคำว่า ชุมชน การเมืองที่กรีก เรียกว่า Polis และคนในปัจจุบันเรียกว่ารัฐ (State) พลเมืองเป็นสมาชิกของชุมชนการเมืองรัฐ ซึ่งความหมายว่าที่ใดก็ตามที่มนุษย์มาอยู่ร่วมกัน มีการใช้ อำนาจจัดการบริหารกิจกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชนนั้น นั่นก็คือชุมชนการเมือง หรือรัฐและเนื่องจากใน โลกนี้มีคนจำนวนน้อยมากที่อยู่อย่างโดดเดี่ยว ไม่สูงส่งกับใคร การเป็นคนจึงเท่ากับเป็นเรื่องการเมือง (To be human is to be political) หรือพูดอีกอย่างหนึ่งคือ คนเป็นสัตว์การเมือง (Man is a political animal) ความเป็นพลเมืองก็คือการเข้าร่วมส่วนในชุมชนการเมือง (Citizenship is participation in the affairs of a polis) กล่าวอีก นัยหนึ่ง ไม่มีพลเมืองก็ไม่มีชุมชนการเมืองหรือไม่ มีรัฐ

ประเด็นที่สอง ว่าด้วยการมีส่วนร่วมในกิจการสาธารณะ ในสมัยกรีกยุคที่ประชาธิปไตยรุ่งเรือง ในนครเอเธนส์ พลเมืองมีสิทธิ (Rights) และภาระหน้าที่หรือความรับผิดชอบ (Obligations) มีสิทธิที่จะเข้าร่วมประชุมกำหนด นโยบายและโครงการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนของตนเอง ออกกฎหมาย หรือข้อบังคับให้ทุก ๆ คนปฏิบัติตาม เลือกผู้แทนเข้าไปทำงานแทนในด้านนิติบัญญัติและบริหารและ มีสิทธิที่จะออกความเห็นในเรื่องเหล่านั้น รวมทั้งเปลี่ยนแปลงแก้ไขสิ่งที่เคยตกลงกันไป

ประเด็นที่สาม พลเมืองในทัศนะของเพลโต จะต้องมีความกระตือรือร้นที่จะเป็น พลเมืองที่สมบูรณ์ (having a keen desire become a perfect citizen) การเป็นพลเมืองที่เอาการ เองงานมิใช่เรื่องที่เกิดขึ้นเองโดยอัตโนมัติ แต่เป็นเรื่องของการปลูกฝังหรือที่เรียกว่าการศึกษา

ประเด็นที่สี่ การเป็นพลเมืองที่สมบูรณ์จำเป็นต้องรู้ทั้งวิธีการเป็นผู้ปกครอง (Ruler) และเป็นผู้ถูกปกครอง (Ruled) นั้นหมายความว่าไม่มีผู้ใดยึดครองตำแหน่งตลอดชีวิต แต่จะต้องมีการผลัดเปลี่ยนกัน เนื่องจากทุกคนเข้ามามีส่วนร่วม ทุกคนตัดสินใจร่วมกัน ดังนั้น ก็ต้องมีการผลัดเปลี่ยนกันดำรงตำแหน่งทางการเมือง

กล่าวโดยสรุป พลเมือง คือ สภาวะที่มนุษย์คนหนึ่งได้รับการรับรองสิทธิและสถานะในการเป็นสมาชิกของชุมชนการเมือง หรือ รัฐ พลเมืองจึงต้องมีส่วนร่วมทางการเมืองภายใต้พื้นฐานของความเป็นชาติ (Nationality) ภายใต้ความตระหนักในสิทธิขั้นพื้นฐานของการดำเนินชีวิต และพลเมืองต้องมีพันธะหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบต่อรัฐ (Political obligations) อันได้แก่ หน้าที่ในการเสียภาษีให้แก่รัฐ หน้าที่ในการเป็นทหารเพื่อรับใช้ชาติ หน้าที่ในการปฏิบัติตามกฎหมาย หน้าที่ในการแสดงความเป็นพลเมืองในระบอบการปกครองที่ตนเองอาศัยภายในรัฐอันเป็นหลักการพื้นฐานของรัฐ มีสิทธิในการแสดงความคิดเห็นและการออกในฐานะที่เป็นพลเมือง พร้อมทั้งยังสามารถมีส่วนร่วมในการพัฒนาการเมือง พลเมืองยังต้องมีความเคารพสิทธิของผู้อื่น

ความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตย

ความเป็นพลเมือง (Citizenship) เป็นคำที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาประชาธิปไตย ประชาธิปไตยจะประสบความสำเร็จได้ ไม่ใช่เพียงแต่มีรัฐธรรมนูญที่ดีแต่ประชาชนจะต้องเป็น “พลเมือง” ตามระบอบประชาธิปไตยด้วย (วรากรณ์ สามโกเศศ, 2564) พลเมืองในระบบประชาธิปไตย มีความแตกต่างจากพลเมืองของระบอบอื่น พลเมืองจะมีคุณสมบัติอย่างไร จะเป็นไปตามที่ผู้มีอำนาจประสงค์จะให้ เป็น ขณะที่ระบอบประชาธิปไตยเจ้าของอำนาจสูงสุดคือ ประชาชน ดังนั้น ประชาชน ซึ่งเป็นเจ้าของอำนาจ จึงกำหนดชีวิตของตัวเองได้ “ประชาชน” ในระบอบประชาธิปไตย จึงแตกต่างหลากหลายได้ เมื่อแตกต่างหลากหลายได้ จึงต้องเคารพซึ่งกันและกัน และใช้กติกาในการแก้ปัญหา จึงจะสามารถอยู่ร่วมกันและปกครองกันตามวิถีประชาธิปไตยได้ (วรากรณ์ สามโกเศศ, 2554)

ดังนั้น พลเมืองในระบบประชาธิปไตย จึงหมายถึง สมาชิกของสังคมที่มีอิสรภาพ (Liberty) และพึ่งตนเองได้ (independent) ใช้สิทธิเสรีภาพควบคู่กับความรับผิดชอบ เคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่นเคารพความแตกต่าง เคารพหลักความเสมอภาค เคารพกติกา ไม่แก้ปัญหาด้วยความรุนแรง ตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคมร่วมรับผิดชอบต่อสังคม มีจิตสาธารณะ และกระตือรือร้นที่จะรับผิดชอบหรือร่วมขับเคลื่อนสังคม และแก้ปัญหาสังคมในระดับต่างๆ ตั้งแต่ในครอบครัว ชุมชน จนถึงระดับประเทศ ระดับอาเซียน และระดับประชาคมโลก ความสำคัญของการสร้างความเป็นพลเมืองต่อระบอบประชาธิปไตยเป็นที่ยอมรับกันว่าการสร้างความเป็นพลเมือง การเปิดให้การเมือง ภาคพลเมืองมีพื้นที่กว้างขวางขึ้นในการบริหารระดับชาติ และระดับท้องถิ่น เป็นสิ่งจำเป็น จำเป็นเพราะจะนำความชอบธรรมและความเชื่อมั่นกลับมาสู่ประชาธิปไตย อีกประการหนึ่ง และจำเป็นเพื่อการเพิ่มคุณภาพและประสิทธิภาพแท้จริงให้ประชาธิปไตย (บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และถวิลวดี บุรีกุล, 2548)

ลักษณะของพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย

การเป็นพลเมืองจะมีลักษณะอย่างไรนั้น สังคมจะเป็นผู้กำหนดลักษณะที่พึงประสงค์เพื่อที่จะได้พลเมืองที่ดี คุณสมบัติของสมาชิกในสังคมจะต้องมีคุณสมบัติพื้นฐานคือ คุณสมบัติทั่วไปของการเป็นพลเมืองดี เช่น ชยัน อุดทน ซื่อสัตย์ ประหยัด รับผิดชอบมีเหตุผล โอบล้อมอารี มีเมตตา เห็นความสำคัญของประโยชน์ส่วนรวม และมีคุณสมบัติเฉพาะ คือ คุณสมบัติเฉพาะอย่างที่สังคมต้องการให้บุคคลพึงปฏิบัติ เช่น ต้องการบุคคลที่มีคุณธรรมนำความรู้ ต้องการให้คนในสังคมไทยหันมาสนใจ พัฒนาวิจัยในงานอาชีพด้านการเกษตรให้มากเพราะเป็นพื้นฐานของสังคมไทย (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2555) การปกครองในระบบ “ประชาธิปไตย” เป็นการปกครองที่

ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจสูงสุด แต่การปกครองระบอบประชาธิปไตยจะประสบความสำเร็จได้นั้น จะต้องสร้าง “พลเมือง” ให้สามารถปกครองตนเองได้ไม่ใช่เพียงแต่มีรัฐธรรมนูญที่ดีเท่านั้น ซึ่งพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยจะประกอบไปด้วยลักษณะ 6 ประการ คือ (ปริญญา เทวานฤมิตรกุล, 2555)

1. รับผิดชอบตนเองและพึ่งตนเองได้ ระบอบประชาธิปไตย คือ ระบอบการปกครองที่ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจสูงสุดในประเทศ ประชาชนในประเทศจึงมีฐานะเป็นเจ้าของประเทศ เมื่อประชาชนเป็นเจ้าของประเทศ ประชาชนจึงเป็นเจ้าของชีวิต และมีสิทธิเสรีภาพในประเทศของตนเอง ทำนองเดียวกับเจ้าของบ้านมีสิทธิ เสรีภาพในบ้านของตน ระบอบประชาธิปไตยจึงทำให้เกิดหลักสิทธิเสรีภาพ และทำให้ประชาชนมีอิสระภาพคือเป็นเจ้าของชีวิตตนเอง “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตย จึงเป็นไท คือเป็นอิสระชนที่พึ่งตนเองและสามารถรับผิดชอบได้และไม่ยอมตกอยู่ภายใต้ อิทธิพลอำนาจหรือภายใต้ “ระบบอุปถัมภ์” ของผู้ใด เด็กจะเป็น “ผู้ใหญ่” และเป็น “พลเมือง” หรือสมาชิกคนหนึ่ง ของสังคมได้อย่างแท้จริง เมื่อสามารถรับผิดชอบตนเองได้

2. เคารพหลักความเสมอภาค ประชาธิปไตย คือ ระบอบการปกครองที่อำนาจสูงสุดในประเทศเป็นของประชาชน ดังนั้น ในระบอบประชาธิปไตยไม่ว่าประชาชนจะแตกต่างกันหรือสูงต่ำกันอย่างไร ไม่ว่าจะร่ำรวยหรือยากจน จะมีอาชีพอะไร จะเป็นเจ้านายหรือเป็นลูกน้อง ทุกคนล้วนแต่เท่าเทียมกันในฐานะที่เป็น เจ้าของประเทศ “พลเมือง” จึงต้องเคารพหลักความเสมอภาค และจะต้องเห็นคนเท่าเทียมกัน คือเห็นคนในแนวระนาบ (Horizontal) เห็นตนเท่าเทียมกับคนอื่นและเห็นคน อื่นเท่าเทียมกับตน ไม่ว่าจะยากดีมีจน ทุกคนล้วนมีศักดิ์ศรีของความเป็นเจ้าของประเทศอย่างเสมอกัน ถึงแม้จะมีการพงพาอาศัย แต่จะเป็นไปอย่างเท่าเทียม ซึ่งจะแตกต่างอย่าง สิ้นเชิงจากสังคมแบบอำนาจนิยมในระบอบเผด็จการ หรือสังคมระบบอุปถัมภ์ ซึ่ง โครงสร้างสังคมจะเป็นแนวตั้ง (vertical) ที่ประชาชนไม่เสมอภาค ไม่เท่าเทียม ไม่ใช่ อิสระชน และมองเห็นคนเป็นแนวตั้ง มีคนที่อยู่สูงกว่า และมีคนที่อยู่ต่ำกว่า โดยจะยอมคนที่อยู่สูงกว่า แต่จะเหยียดคนที่อยู่ต่ำกว่า ซึ่งมีใช้ลักษณะของ “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตย

3. เคารพความแตกต่าง เมื่อประชาชนเป็นเจ้าของประเทศ ประชาชนจึงมีเสรีภาพในประเทศของตนเอง ระบอบประชาธิปไตยจึงให้เสรีภาพ และยอมรับความหลากหลายของประชาชน ประชาชนจึงแตกต่างกันได้ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเลือกอาชีพ วิถีชีวิต ความเชื่อทางศาสนา หรือความคิดเห็นทางการเมือง ดังนั้น เพื่อมิให้ความแตกต่าง นำมาซึ่งความแตกแยกในสังคม “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยจึงต้องยอมรับและเคารพความแตกต่างของกันและกัน เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ถึงแม้จะแตกต่างกัน และจะต้องไม่มีการใช้ความรุนแรงต่อผู้ที่เห็นแตกต่างไปจากตนเอง ถึงแม้จะไม่เห็นด้วย แต่จะต้องยอมรับ

ว่าคนอื่นมีสิทธิที่จะแตกต่างหรือมีความคิดเห็นที่แตกต่างไปจากเราได้และต้องยอมรับโดยไม่จำเป็นต้องเข้าใจว่าทำไมเขาถึงเชื่อหรือเห็นแตกต่างไปจากเรา “พลเมือง” จึงคุยเรื่องการเมืองกันในบ้านได้ถึงแม้จะเลือกพรรค การเมืองคนละพรรค หรือมีความคิดเห็นทางการเมืองคนละข้างกัน

4. เคารพสิทธิผู้อื่น ในระบอบประชาธิปไตย ทุกคนเป็นเจ้าของประเทศทุกคนมีสิทธิ เสรีภาพ แต่ถ้าทุกคนใช้สิทธิโดยคำนึงถึงแต่ประโยชน์ของตนเอง หรือเอาแต่ความคิดของตนเองเป็นที่ตั้ง โดยไม่คำนึงถึงสิทธิผู้อื่น หรือไม่สนใจว่าจะเกิดความเดือดร้อนแก่ผู้ใด ย่อมจะทำให้เกิดการใช้สิทธิที่กระทบกระทั่งกันจนไม่อาจจะอยู่ร่วมกันอย่างผาสุกต่อไปได้ ประชาธิปไตยก็จะกลายเป็นอนาธิปไตย เพราะทุกคนเอาแต่สิทธิของตนเองเป็นใหญ่ สุดท้ายประเทศชาติย่อมจะไป ไม่รอด สิทธิในระบอบประชาธิปไตยจึงจำเป็นต้องมีขอบเขตคือมีสิทธิและใช้สิทธิได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่น “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยจึงต้องเคารพสิทธิผู้อื่นและจะต้องไม่ใช้สิทธิ เสรีภาพของตนไปละเมิดสิทธิของผู้อื่น

5. เคารพกติกา ประชาธิปไตยต้องใช้กติกา หรือกฎหมายในการปกครองไม่ใช้อำนาจใจหรือใช้กำลัง โดยทุกคนต้องเสมอภาคกันภายใต้กติกานั้น แต่ถึงแม้จะมีกฎหมายหรือมีกติกาแต่หากว่าประชาชนไม่เคารพ หรือไม่ปฏิบัติตาม กติกาก็ห้ามประโยชน์อันใดไม่ ระบอบประชาธิปไตยจึงจะประสบความสำเร็จได้ต่อเมื่อมี “พลเมือง” ที่เคารพกติกา และยอมรับผลของการละเมิดกติกา “พลเมือง” จึงต้องเคารพ “กติกา” ถ้ามีปัญหาหรือมีความขัดแย้งเกิดขึ้นก็ต้องใช้วิถีทางประชาธิปไตยและใช้กติกา ในการแก้ไขไม่เล่นนอกกติกา และไม่ใช้กำลังหรือความรุนแรง

6. รับผิดชอบต่อสังคมและส่วนรวม ประชาธิปไตยมิใช่ระบอบการปกครองตามอำนาจใจ หรือใครอยากจะทำอะไรก็ทำโดยไม่คำนึงถึงส่วนรวม ดังนั้น นอกจากจะต้องเคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น และรับผิดชอบต่อผู้อื่นแล้ว “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยยังจะต้องใช้สิทธิเสรีภาพของตนโดยรับผิดชอบต่อสังคมด้วย โดยเหตุที่สังคมหรือประเทศชาติมิได้ดีขึ้นหรือแย่ลงโดยตัวเอง หากสังคมจะดีขึ้นได้ก็ด้วยการกระทำของคนในสังคมและที่สังคมแย่ลงไปก็เป็นเพราะการกระทำของคนในสังคม “พลเมือง” จึงต้องตระหนักว่าตนเองเป็นสมาชิกคนหนึ่งของสังคม และรับผิดชอบต่อการกระทำของตน “พลเมือง” จึงไม่ใช่คนที่ใช้สิทธิเสรีภาพตามอำนาจใจ แล้วทำให้ สังคมเสื่อมลงหรือเลวร้ายลงไป หากเป็นผู้ที่ใช้สิทธิเสรีภาพโดยต้องตระหนักอยู่เสมอว่า การกระทำใด ๆ ของตนเอง ย่อมมีผลต่อสังคมและส่วนรวม “พลเมือง” ต้องรับผิดชอบต่อสังคมและมองตนเองเชื่อมโยงกับสังคม เห็นตนเองเป็นส่วนหนึ่งของปัญหา และมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา นั้น โดยเริ่มต้นที่ตนเอง หรือร่วมแก้ปัญหา ด้วยการไม่ก่อปัญหา และลงมือทำด้วยตนเอง ไม่ใช่เอาแต่เรียกร้องคนอื่น หรือเรียกร้องแต่รัฐบาลให้แก้ปัญหาแล้วตนเองก็ก่อปัญหานั้นต่อไป

พุทธพลเมือง : ข้อเสนอใหม่ว่าด้วยการสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยไทย

เป็นที่ยอมรับกันว่าการสร้างความเป็นพลเมืองเป็นสิ่งสำคัญของการพัฒนาประชาธิปไตย ในประเทศไทยได้มีความพยายามจากหลายฝ่ายในการขับเคลื่อนการสร้างพลเมืองเพื่อรองรับการพัฒนาประชาธิปไตยที่ยั่งยืน แต่ในความเป็นจริงเรากลับพบว่ายังไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควรด้วยปัญหาและข้อจำกัดในการขับเคลื่อนผลักดัน ในมุมมองที่ทัศนะคติของผู้เขียนเห็นว่าปัญหาสำคัญประการหนึ่ง คือ การสร้างพลเมืองของไทยตั้งอยู่บนฐานคิดแบบปรัชญาตะวันตกที่ให้คุณค่ามนุษย์แบบปัจเจกชนนิยม (Individualism) เป็นฐานในการขับเคลื่อนการสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ในทัศนะของผู้เขียนเห็นว่าการผลักดันขับเคลื่อนการสร้างพลเมืองภายใต้หลักคิดดังกล่าวไม่ลงตัวกับสภาพความเป็นจริงของสังคมไทยที่ตั้งอยู่บนฐานปรัชญาหลักพระพุทธศาสนาและจิตนิยม ในบทความนี้ผู้เขียนจึงขอเสนอแนวทางการสร้างพลเมืองบนพื้นฐานปรัชญาหลักพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นทางเลือกใหม่ให้สังคมในการสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยไทย ตามหลักพระพุทธศาสนา คือ อธิปไตย 3 ประการ 1. อัตตาธิปไตย (ความมีตนเป็นใหญ่) 2. โลกาธิปไตย (ความมีโลกเป็นใหญ่) 3. ธัมมาธิปไตย (ความมีธรรมเป็นใหญ่) (อง.ตัก. (ไทย) 11/305/274)

ลักษณะของอัตตาธิปไตย ถ้าเป็นตัวบุคคลก็เป็นบุคคลที่เชื่อมั่นในตนเองมากเกินไป โดยไม่ยอมฟังความคิดเห็นของคนอื่น เอาแต่ใจตัวเองเป็นเรื่องสำคัญ สิ่งใดที่เราได้ทำตามใจตัวเอง เรามีความสบายใจเพราะการกระทำของเรา แต่สิ่งนั้นอาจจะกระทบกระเทือนถึงประโยชน์และชีวิตของผู้อื่น คนที่เป็นอัตตาธิปไตยไม่ได้คำนึงถึงข้อนี้ ตนคิดว่าจะทำอะไรก็ทำลงไป ไม่ได้พิจารณาว่า มันจะกระทบกระเทือนคนอื่นไหม จะทำให้คนอื่นเดือดร้อนไหม จะทำให้เราเดือดร้อนไหม

ลักษณะของคนที่เป็นโลกาธิปไตย ถือโลกเป็นใหญ่ อะไรที่ชาวโลกเขานิยมชมชอบ แม้จะเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมายหรือศีลธรรมก็ตาม ก็ทำไปตามความคิดเห็นของโลก หรือความคิดเห็นของชาวบ้าน ซึ่งบางทีก็ทำให้ตัวเองต้องกลายเป็นคนอ่อนแอ หรือในบางครั้งเราอาจจะเห็นว่า เมื่อมติของคนส่วนมากมีความคิดเห็นอย่างนี้ แม้ว่าสิ่งนั้นมันเป็นการทำลายผลประโยชน์ของคนอื่น หรือเป็นการลบหลู่เกียรติและชื่อเสียงของคนใดคนหนึ่งก็ตาม เราพร้อมหัวกันทำ ทำแบบชาวโลกที่เขานิยมชมชอบกัน อันนี้เป็นลักษณะของบุคคลที่ไม่เป็นตัวของตัวเอง หนักๆ เข้ากลายเป็นคนอ่อนแอ

ส่วนคนที่เป็นธรรมาธิปไตย อาศัยธรรมเป็นใหญ่ ธรรมที่ทำให้คนเป็นธรรมาธิปไตยก็คือ รัฐธรรมนูญ ในเมื่อสมาชิกรัฐสภาาร่วมใจกันตรากฎหมายอันใดออกมา เป็นกฎหมายปกครองบ้านเมือง เราเคารพต่อมติของเขาเหล่านั้น เพราะเขาปรึกษาหารือกันแล้ว

เห็นสมควรจะออกกฎหมายมาตรานี้ๆ ออกมาบังคับ เพื่อให้สังคมของเรามีความประพฤติปฏิบัติสม่ำเสมอ ซึ่งเราเรียกว่า รัฐธรรมนูญปกครองบ้านเมือง

โดยผู้เขียนขอเรียกว่า “พุทธพลเมือง : ข้อเสนอใหม่ว่าด้วยการสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยไทย” ผู้เขียนเห็นว่าการการพัฒนาความเป็นพลเมืองภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทยจะต้องพิจารณาในเชิงสหวิทยาการคือการมองอย่างรอบด้านครอบคลุมในมุมมิติ ผู้เขียนเห็นว่าแนวการพัฒนาพุทธพลเมืองก็มีส่วนสำคัญในการพัฒนาความเป็นพลเมืองภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตยของไทย ความสำคัญของการพัฒนาพุทธพลเมืองเป็นรากฐานการพัฒนาประชาธิปไตยในสังคมไทย นอกจากจะทำให้สมาชิกในสังคมมีฐานการพัฒนาพลเมืองที่สอดคล้องกับปรัชญารากฐานสังคมแห่งพุทธพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยยังส่งผลดีต่อสังคมไทย (อภิญา ฉัตรช่อฟ้า, 2563) ดังนี้

1. ทำให้สังคมและประเทศชาติมีการพัฒนาไปอย่างมั่นคงเพราะการที่ทุกคนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นอย่างหลากหลาย และมีเหตุผลในงานหรือโครงการต่างๆ ทั้งในระดับชุมชนถึง ระดับประเทศ ตลอดจนเปิดโอกาสให้คนที่มีความรู้ความสามารถได้ร่วมกันทำงานย่อมส่งผลให้การ ทำงานและผลงานนั้นมีประสิทธิภาพ

2. เกิดความรักและความสามัคคีในหมู่คณะ เพราะเมื่อมีการทำกิจกรรมร่วมกันย่อมมีความผูกพันร่วมแรงร่วมใจในการทำงานทั้งปวงให้บรรลุเป้าหมายได้

3. สังคมมีความเป็นระเบียบสงบเรียบร้อยเพราะทุกคนต้องปฏิบัติตามระเบียบกติกาสังคมซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ที่ทุกคนยอมรับ

4. สังคมมีความเป็นธรรมแก่สมาชิกทุกคนได้รับสิทธิ หน้าที่เสรีภาพ ความเท่าเทียมกัน ตาม กฎหมาย ทำให้สมาชิกทุกคนได้รับการปฏิบัติอย่างยุติธรรมก่อให้เกิดความเป็นธรรมในสังคม

5. สมาชิกในสังคมมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และมีน้ำใจต่อกันโดยยึดหลักศีลธรรมเป็นพื้นฐานใน

ในบทความนี้ผู้เขียนได้พัฒนาข้อเสนอเป็นแนวปฏิบัติวิถีใหม่ (new normal) ของพุทธพลเมืองเป็นการปฏิบัติต่อกันตามวิถีประชาธิปไตย สร้างพฤติกรรมของพุทธพลเมืองในวิถีประชาธิปไตย ผู้เขียนได้ประยุกต์แนวคิดทางพุทธศาสนาและฐานปรัชญาวัฒนธรรมของสังคมไทยมากำหนดเป็นแนวปฏิบัติวิถีใหม่ของพุทธพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยที่สำคัญ 3 ด้าน ดังนี้

1. ด้านการธรรม พุทธพลเมืองวิถีใหม่เป็นมีพฤติกรรมที่แสดงให้เห็นถึงความเคารพซึ่งกันและกัน เคารพในระเบียบ กฎเกณฑ์หรือระเบียบข้อบังคับของสังคมส่วนรวม การประพฤติตนเป็นผู้มีศีลธรรมปฏิบัติได้ ดังนี้

1.1 พุทธพลเมืองวิถีใหม่เคารพบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะบิดามารดาซึ่งเป็นผู้ให้กำเนิด เคารพญาติผู้ใหญ่ เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย และผู้สูงอายุเคารพครูอาจารย์ และเพื่อน ๆ โดยแสดงความเคารพและกล่าวคำทักทาย ด้วยคำสุภาพ

1.2 พุทธพลเมืองวิถีใหม่เคารพกฎระเบียบทางสังคม เช่น ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของสังคมปฏิบัติตามกฎหมายของประเทศ

1.3 พุทธพลเมืองวิถีใหม่เคารพสิทธิของผู้อื่น เช่น ไม่ทำร้ายผู้อื่นโดยเจตนา ไม่เอาทรัพย์สินของผู้อื่นมาเป็นของตนโดยไม่ได้รับอนุญาต ไม่ทำให้ผู้อื่นเสื่อมเสียชื่อเสียง เป็นต้น

1.4 พุทธพลเมืองวิถีใหม่เคารพความคิดเห็นของผู้อื่น เช่น ควรฟังความคิดเห็นของผู้อื่นด้วยความตั้งใจและไตร่ตรองก่อนตัดสินใจว่าจะเชื่อหรือไม่เชื่อ และไม่ควรถือถือความคิดเห็นของตนว่าถูกเสมอไป

1.5 พุทธพลเมืองวิถีใหม่เคารพและเทิดทูนสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ซึ่งถือเป็นสถาบันที่สำคัญสูงสุดของประเทศ

2. ด้านสามัคคีธรรม พุทธพลเมืองวิถีใหม่ต้องมีพฤติกรรมที่แสดงออกของบุคคลซึ่งอยู่ร่วมกันในสังคมและมีการทำงานร่วมกัน มีการประสานประโยชน์ของหน่วยงานและองค์กรร่วมกัน มีลักษณะการร่วมคิด ร่วมทำ หรือทำงานเป็นทีมด้วยความเต็มใจเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันและตั้งใจปฏิบัติงานนั้นให้สำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่กำหนดการประพฤติตนเป็นผู้มีสามัคคีธรรมปฏิบัติได้ ดังนี้

2.1 พุทธพลเมืองวิถีใหม่ต้องร่วมกันคิด ช่วยกันวางแผน และร่วมกันทำงานด้วยความเต็มใจ

2.2 พุทธพลเมืองวิถีใหม่ต้องร่วมกันรับผิดชอบงานที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จ

2.3 พุทธพลเมืองวิถีใหม่ต้องร่วมกันติดตามประเมินผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

2.4 พุทธพลเมืองวิถีใหม่ต้องร่วมกันปรับปรุงมีการแก้ไขพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพ

2.5 พุทธพลเมืองวิถีใหม่ต้องร่วมกันทำงานโดยคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก

3. ด้านปัญญาธรรม พุทธพลเมืองวิถีใหม่ต้องมีพฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกในด้านของผู้ใช้สติปัญญา ใช้เหตุผล และความถูกต้องในการพัฒนาหรือแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น การใช้ความรู้และสติปัญญาจากการศึกษาเล่าเรียนมาประกอบ

อาชีพหรือพัฒนาครอบครัว ชุมชนและสังคมของเราให้น่าอยู่ เป็นต้น การประพัตติตนเป็นผู้มีปัญญาธรรม ปฏิบัติได้ ดังนี้

3.1 พุทธพลเมืองวิถีใหม่ต้องมีความคิดกว้างไกล โดยรับฟังข่าวสารและความคิดเห็นของผู้อื่น

3.2 พุทธพลเมืองวิถีใหม่ต้องใช้เหตุผลในการแก้ไขปัญหาต่างๆไม่ใช้อารมณ์หรือความรู้สึกส่วนตัวมาใช้ตัดสินปัญหา

3.3 พุทธพลเมืองวิถีใหม่ต้องแสดงความคิดเห็นโดยปราศจากอคติ

3.4 พุทธพลเมืองวิถีใหม่ต้องรู้จักการคิด มีการวิเคราะห์ วิพากษ์ วิจารณ์อย่างมีเหตุผล

3.5 พุทธพลเมืองวิถีใหม่ต้อง รู้จักโต้แย้งด้วยเหตุผล ถ้ามีการโต้แย้งในหมู่คณะให้ใช้เหตุผล และสติปัญญาเพื่อให้อีก ฝ่ายหนึ่งยอมรับฟัง ไม่ใช่ใช้อารมณ์มาเป็นตัวตัดสินปัญหา

วิถีปฏิบัติแห่งพุทธพลเมือง

ผู้เขียนได้ประยุกต์หลักธรรมะของพระพุทธรเจ้าในการกำหนดแนวทางการการพัฒนาพุทธพลเมืองวิถีใหม่เพื่อการปฏิบัติตนเป็นพุทธพลเมืองพลเมืองดีตามหลักธรรมประกอบด้วยจริยธรรม คุณธรรม ศีลธรรม ได้ดังนี้

1. จริยธรรม หมายถึง หลักในการประพัตติปฏิบัติที่ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนเสียหาย หลักการของกิริยาที่ควรประพัตติทำให้สังคมอยู่ร่วมกันโดยสงบ

2. คุณธรรม หมายถึง หลักในการประพัตติปฏิบัติที่สร้างประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น หลักการที่ดีมี ประโยชน์ที่สังคมเห็นว่าเป็นความดีความงาม

3. ศีลธรรม หมายถึง หลักในการประพัตติปฏิบัติที่ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนเสียหาย พร้อมกันนั้นก็สร้างประโยชน์ให้แก่ผู้อื่นด้วยรักษา กาย วาจา ใจให้เป็นปกติ ไม่ทำชั่วเบียดเบียนผู้อื่น

แนวปฏิบัติวิถีใหม่ (new normal) ของพุทธพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย หมายถึง การที่พลเมืองมีหลักการดำเนินชีวิตที่ดีมี คุณธรรม จริยธรรม และมีบทบาทในการกระทำที่มีคุณลักษณะทางประชาธิปไตยเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการดำเนินชีวิตโดยคุณธรรมของการเป็นพลเมืองดีในสังคมประชาธิปไตยมีดังนี้

1. พุทธพลเมืองต้องมีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ หมายถึง การที่บุคคลมีความสำนึก ถึงความสำคัญของความเป็นคนไทย มีจิตใจฝักใฝ่ศาสนา และตระหนักถึงพระมหากษัตริย์คุณของพระมหากษัตริย์ ปฏิบัติตนในการผดุงรักษาสถาบันชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ให้คงอยู่คู่ สังคมไทยตลอดไป

2. พุทธพลเมืองต้องยึดมั่นในหลักธรรมของศาสนาที่ตนเองนับถือทุกศาสนามีหลักศีลธรรมที่ช่วยสร้าง จิตใจของคนให้กระทำดีไม่เบียดเบียนกัน มีใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่กัน สมาชิกในสังคมสมควรศรัทธาใน ศาสนาที่ตนนับถือ แล้วปฏิบัติตามหลักศีลธรรมของศาสนาที่ตนนับถืออย่างสม่ำเสมอ

3. พุทธพลเมืองต้องมีความซื่อสัตย์ หมายถึง การกระทำที่ถูกต้อง ตรงไปตรงมาไม่ยึดเอาสิ่งของผู้อื่นมาเป็นของตนบุคคลควรซื่อสัตย์ต่อตนเอง คือ กระทำตนให้เป็นคนดี และบุคคลควรซื่อสัตย์ต่อบุคคลอื่นๆ หมายถึงกระทำดีและถูกต้องตามหน้าที่ต่อผู้อื่น

4. พุทธพลเมืองต้องมีความเสียสละ หมายถึง การคำนึงถึงประโยชน์ของสังคมส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตนและยอมเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่นและส่วนรวม

5. พุทธพลเมืองต้องมีความรับผิดชอบ หมายถึง การยอมรับการกระทำของตนเองหรือการทำงานตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จลุล่วง

6. พุทธพลเมืองต้องมีการมีระเบียบวินัย หมายถึง การกระทำที่ถูกต้องตามกฎหมายเกณฑ์ที่สังคมกำหนดไว้

7. พุทธพลเมืองต้องการตรงต่อเวลา หมายถึง การทำงานหรือทำหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จลุล่วงทันตรงตามเวลาที่กำหนดโดยใช้เวลาอย่างคุ้มค่า

8. พุทธพลเมืองต้องมีความกล้าหาญทางจริยธรรม หมายถึง การกระทำที่แสดงออกในทางที่ถูกที่ควรโดยไม่เกรงกลัวอิทธิพลใดๆ ความกล้านี้ไม่ใช่การอวดดี แต่เป็นการแสดงออกอย่างมีเหตุผล เพื่อความ ถูกต้อง

แนวทางการปฏิบัติตนเป็นพุทธพลเมืองตามวิถีชีวิตประชาธิปไตย หรือ แนวปฏิบัติวิถีใหม่ (new normal) ของพุทธพลเมืองเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้สังคมไทยมีความสุขและอยู่ร่วมกันโดยสันติสุข คือ คนไทยทุกคนต้องแนวปฏิบัติตามวิถีใหม่ของพุทธพลเมืองต้องตามวิถีประชาธิปไตย

1. พุทธพลเมืองต้องปฏิบัติตัวเป็นพลเมืองดีในครอบครัว ครอบครัวประกอบด้วยบุคคลหลักๆ คือ บิดา มารดาและบุตร ธิดา การที่ครอบครัวจะมีความสุขนั้นสมาชิกในครอบครัวต้องปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ ทำดีต่อกัน คือ บิดามารดาควรปฏิบัติต่อบุตรโดยเลี้ยงดูอบรมสั่งสอนให้ทำสิ่งที่ถูกต้องตามหลัก ศีลธรรม ไม่ให้ประพฤติชั่ว ส่งเสียให้เล่าเรียน สอนมารยาทที่ดีงามในสังคม ไม่หลงโทษโดยใช้ความ รุนแรง เป็นต้น

ในขณะที่เยาวชนบุตรเองก็พึงปฏิบัติต่อบิดามารดา ด้วยความกตัญญูทศเวที เลี้ยงดู บิดา มารดา ช่วยกิจการของครอบครัว ประพฤติตนเป็นคนดี เป็นต้น นอกจากนี้สามีและภรรยาควร ปฏิบัติตนให้เหมาะสมต่อกัน มีเหตุผลและเข้าใจกันโดยยกย่องให้เกียรติซึ่งกันและกันเคารพและ ซื่อสัตย์ต่อกันขยันทำมาหากิน และใช้จ่ายอย่างประหยัด

2. พุทธพลเมืองต้องปฏิบัติตัวเป็นพลเมืองดีในโรงเรียน สมาชิกในโรงเรียนประกอบด้วย ครู ลูกศิษย์ เพื่อนๆ เป็นต้น ซึ่งสมาชิกที่ดีต้องปฏิบัติตนต่อกันโดยครูมีหน้าที่อบรมสั่งสอนวิชาความรู้ กิริยามารยาทต่างๆ ให้แก่ศิษย์ให้เป็นคนเก่ง เป็นคนดี นอกจากนี้ยังต้องปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีมีเมตตา มีความยุติธรรมปฏิบัติตนต่อลูกศิษย์ทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน ลูกศิษย์เองควรปฏิบัติต่อครู โดยประพฤติตนเป็นคนว่านอนสอนง่าย มีความอ่อนน้อมถ่อมตน ชยันต์ตั้งใจเรียน มีความกตัญญูทักท้วงที่ไม่ลบล้างดูหมิ่น นอกจากนี้นักเรียนทุกคนควรปฏิบัติต่อกันในฐานะเพื่อนโดยมีน้ำใจเผื่อแผ่ช่วยเหลือกันมีความรักใคร่สามัคคี และซื่อสัตย์ต่อกัน

3. พุทธพลเมืองต้องปฏิบัติตัวเป็นพลเมืองดีในท้องถิ่น การปฏิบัติตัวเป็นพลเมืองดีในท้องถิ่น เช่น ให้ความร่วมมือในการรักษาความสะอาด และพัฒนาชุมชนให้น่าอยู่ เสียภาษีให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ติดตามดูแลและตรวจสอบการให้บริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ช่วยกันอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และร่วมกันป้องกันอาชญากรรมภัยจากสารเสพติด เป็นต้น

4. พุทธพลเมืองต้องปฏิบัติตัวเป็นพลเมืองดีของประเทศ การปฏิบัติตัวเป็นพลเมืองดีของประเทศ เช่น ไม่ปฏิบัติตนอันเป็นการละเมิดหรือกระทบถึงสิทธิของบุคคลอื่น ไม่รวมตัวกันในทางที่ขัดต่อความสงบ เรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีงามของประชาชน ดำรงรักษาไว้ซึ่งชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองระบอบประชาธิปไตยไปโดยใช้สิทธิเลือกตั้ง เสียภาษีอากร และมีส่วนร่วมในหน่วยราชการหรือ การป้องกันประเทศ เป็นต้น

โดยหลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่ประชาชนทุกคนมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศ การปกครองในระบอบประชาธิปไตยจะประสบความสำเร็จได้นั้นจะต้องสร้างความเป็นพลเมืองให้ประชาชนสามารถปกครองตนเอง ดังนั้นแนวปฏิบัติวิถีใหม่ของพุทธพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยจึงมีคุณลักษณะที่สำคัญ คือ เป็นบุคคลที่สามารถแสดงบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของตนเองต่อสังคม มีเหตุผล มีความอดทนอดกลั้น เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีจิตสำนึกพลเมือง อีกทั้งดำรงตนเป็นประโยชน์ต่อสังคม ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อันจะก่อให้เกิดการพัฒนาสังคมและประเทศชาติให้เป็นสังคมประชาธิปไตย ซึ่งการสร้างพลเมืองให้มีความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยนั้น มีหลักพื้นฐานอยู่ 3 ประการ ดังนี้

1. พุทธพลเมืองต้องเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่ทุกคนเกิดมามีคุณค่าเท่ากันมีอาจลวงละเมิดได้การมีอิสรภาพ และความเสมอภาค การยอมรับในเกียรติภูมิของแต่ละบุคคลโดยไม่คำนึงถึงสถานภาพทางสังคม ยอมรับความแตกต่างของทุกคน

2. พุทธพลเมืองต้องเคารพสิทธิเสรีภาพและกฎกติกาของสังคมที่เป็นธรรมโดยให้ความสำคัญต่อสิทธิเสรีภาพการมีกฎกติกาที่วางอยู่บนความยุติธรรมและชอบธรรมมีหลักนิติรัฐในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพมิให้ถูกละเมิด

3. พุทธพลเมืองต้องต้องรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่นและสังคมโดยตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่มุ่งเน้นเนื้อหาที่มีคุณลักษณะสำคัญในหน้าที่และความรับผิดชอบของตนเองต่อสังคม

การดำรงตนเป็นประโยชน์ต่อสังคมช่วยเหลือเกื้อกูลกันใช้สติปัญญาในการแก้ไขปัญหาด้วยเหตุและผลดังนั้นหากประชาชนได้เข้าใจในหลักพื้นฐานความเป็นพลเมืองทั้ง 3 หลักการที่กล่าวข้างต้นอย่างถูกต้องแล้ว และสามารถนำไปปฏิบัติให้เกิดผลได้ก็จะทำให้สังคมไทยพัฒนาเป็นสังคมประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

สรุป

พลเมืองที่มีคุณลักษณะที่สำคัญ คือ เป็นผู้ที่ยึดมั่นในหลักศีลธรรมและคุณธรรมของศาสนา มีหลักการทางประชาธิปไตยในการดำรงชีวิต ปฏิบัติตนตามกฎหมายดำรงตนเป็นประโยชน์ต่อสังคม โดยมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อันจะก่อให้เกิดการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ และการสร้างพลเมืองมีความสำคัญต่อการพัฒนาประชาธิปไตยระบอบประชาธิปไตยจะประสบความสำเร็จได้ไม่ใช่เพียงแต่มีรัฐธรรมนูญที่ดี แต่ประชาชนจะต้องเป็น พลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยด้วยในประเทศไทยได้มีความพยายามจากหลายฝ่ายในการขับเคลื่อนการสร้างพลเมืองเพื่อรองรับการพัฒนาประชาธิปไตยที่ยั่งยืน แต่ในความเป็นจริงยังมีปัญหาและข้อจำกัดในการขับเคลื่อนผลักดัน เนื่องจากกระบวนการสร้างพลเมืองของไทยตั้งอยู่บนฐานคิดแบบปรัชญาตะวันตกที่ให้คุณค่ามนุษย์แบบปัจเจกชนนิยมเป็นฐานในการขับเคลื่อนการสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตกการผลักดันขับเคลื่อนการสร้างพลเมืองภายใต้หลักคิดดังกล่าวไม่ลงตัวกับสภาพความเป็นจริงของสังคมไทยที่ตั้งอยู่บนฐานปรัชญาหลักพระพุทธศาสนาและจิตนิยมสร้างพลเมืองบนพื้นฐานปรัชญาหลักพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นทางเลือกใหม่ให้สังคมในการสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยไทย

เอกสารอ้างอิง

- กิตติศักดิ์ ปรกติ. (2555). *ความสำคัญของพลเมืองต่อการพัฒนาประชาธิปไตยไทย*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- ธเนศวร์ เจริญเมือง. (2551). *พลเมืองเข้มแข็ง*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิภาษา.
- บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และถวิลวดี บุรีกุล. (2548). *ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- ปริญญา เทวานฤมิตรกุล. (2555). *การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง*. กรุงเทพฯ: นานามีบุคส์พับลิชชั่นส์.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วรากรณ์ สามโกเศศ. (2554). *การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2555). *ความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: สำนักการพิมพ์สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- อภิญา ฉัตรช่อฟ้า. (2563). *การพัฒนาความเป็นพลเมืองภายใต้การปกครองระบบประชาธิปไตย*. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- Smith, W., & Anthon, C. (1857). *A School Dictionary of Greek and Roman Antiquities*. NewYork: Harper & Brothers.